

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА V

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Др Александар Наумов (Венеција)
Др Ангелики Деликари (Солун)
Др Изабела Лис Вјелгош (Познањ)
Др Георгиос Нектариос Лоис (Патра)
Др Димитар Пеев (Берлин)
Др Валентина Гулевска (Битољ)
Др Бранко Горгиев (Ниш)
Др Ивица Живковић (Ниш)
Др Кристина Митић (Ниш), секретар
Др Драгиша Бојовић (Ниш), председник

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА V

Зборник радова са истоимене Међународне научне конференције, која је одржана 13. новембра 2021. године на Универзитету у Нишу

Уредници

Драгиша Бојовић
Кристина Митић

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

2022.

Небојша Радовановић

Наставник веронауке ОШ „Милан Ђ. Милићевић”, Београд – Србија
Digitizer Ltd, Београд
e-mail: nebojsa.radovanovic@gmail.com

Бојан Томић

Универзитет у Београду, Институт за мултидисциплинарна истраживања
Међународни центар за православне студије, Ниш – Србија
e-mail: bojantomic@imsi.rs

Нена Васојевић

Институт друштвених наука, Центар за социолошка и антрополошка истраживања,
Београд – Србија
e-mail: nvasojevic@idn.org.rs

ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ ОНЛАЈН НАСТАВЕ СА ОСВРТОМ НА ВЕРСКУ НАСТАВУ¹

***Анстракт:** Сведоци смо бројних истраживања и теоријских разматрања, како код нас тако и у свету, која се баве анализом онлајн учења. Преглед релевантне литературе указује на то да је појава пандемије Covid-19 условила повећан број радова из ове области, учесталију примену онлајн модела, као и повећан број термина који дефинишу овај модел учења. И поред пораста заступљености онлајн модела у образовном процесу и употребе дигиталних медија често наилазимо на недоумице по питању тог модела наставе. Овим радом желели смо да представимо предности и недостатке онлајн наставе са фокусом на реализовање верске наставе у онлајн простору.*

***Кључне речи:** онлајн настава, школство, верска настава, дигитализација, ученици*

Увод

Убрзани развој информационо-комуникационих технологија (ИКТ) извршио је утицај на парадигму образовања. Очекивано је да образовни систем као један од стубова друштва, да одговор на изазове које овај феномен пред њега поставља. Пандемија вирусом SARS-CoV-2 убрзала је процесе у образовању који су претходно били перципирани као неминовност. У доба сталног развоја технологије и рапидних промена, плаузабилно је да наставници прате промене и буду у току са иновацијама. Нове потребе у образовању захтевају од њих да у раду ефикасно примењују иновације и да умеју да

¹ Рад је подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, према Споразуму о реализацији и финансирању научно-истраживачког рада НИО за 2022. годину (Уговор бр. 451-03-68/2022-14/200053).

одаберу алат који би задовољио заједничке потребе учесника у том процесу.² Онлајн настава је вид образовања на даљину које се реализује посредством дигиталних технологија и интернета.³ Она подразумева поседовање уређаја и вештина за коришћење адекватне технологије, како код наставника тако и код ученика. Циљ овог рада је да укаже на неке од предности и недостатака онлајн наставе уочене кроз њено директно извођење, као и увидом у постојеће научне радове који обрађују ту тему.

Изазов дигиталне револуције у школству

Услед неминовности одржавања наставе током пандемије, у школском систему Републике Србије дошло је до убрзаних промена које савремена дигитална култура диктира. Саме новине су од дела просветних радника дочекане са ентузијазмом, док су код другог дела дочекане са скептичним ставом или крајњим противљењем. Међутим, да би се остварило што квалитетније образовање и извршила успешна имплементација онлајн модела учења, потребно је обезбедити комбинацију педагошких и технолошких аспеката⁴. Природи онлајн наставе инхерентни су одређени аргументи за диспаратне ставове.

Предности онлајн наставе

Дигитални медији (рачунари, интерактивни алати и интернет) у савременом друштву представљају неопходност. Онлајн окружење нуди знатне могућности појединцима који из различитих разлога имају ограничен приступ образовању.⁵ Поред тога што је онлајн окружење постало свакодневно окружење већини ученика у данашње време, оно, такође, пружа могућност доступности информација и различитих образовних садржаја. Ипак, употреба информационо-комуникационих технологија у образовне сврхе треба да буде корелисана са повећаном свешћу о постојању читавог спектра специфичних услова којима се обезбеђује сврсисходност и сигурност.⁶ Ови специфични услови су одлика различитих ситуација у којима се ученици и наставници могу наћи приликом извођења онлајн наставе.⁷

Наставницима су на располагању бројне веб платформе и онлајн образовни алати који могу да олакшају приступ, чување и преношење информација. Потенцијална предност оваквог начина одржавања наставе је временска уштеда у одласку и повратку из школе. Један од предложених модуса побољшања онлајн наставе могао би бити прилагођен *временски* приступ настави. Дигиталне технологије омогућавају приступ ресурсима *било када* и *било где*. Уколико би наставни материјали били константно доступни ученицима путем неке од понуђених платформи, претпоставка је да би овакав начин рада могао позитивно да утиче на бољу организацију и управљање временом, на самомотивацију, прилагодљивост и одговорност. Организација наставе заснована на употреби напредних информационих технологија обезбеђује динамичан и занимљив рад, при чему ученици постају активни учесници у наставном процесу, а тиме и више мотивисани за учење. Онлајн настава може да повећа самодисциплину, вештину

² Lozovoy and Zashchitina, 2019.

³ Завод за вредновање..., 2021.

⁴ Šain, 2017.

⁵ University of Illinois, n.d.

⁶ Радовановић, Томић, 2021.

⁷ Zounek and Sudický, 2013.

самоорганизовања као и самопроцене.⁸ Уз то, већа вероватноћа је да ће наставни садржај презентован на овај начин омогућити боље функционално знање код ученика⁹.

Разноликост приступа извођењу наставе коју пружа њена онлајн варијанта омогућава стварање адекватног окружења за учење, које се може прилагодити потребама сваког ученика. Овај тип наставе више погодује интровертним ученицима, као и онима којима је потребно више времена за разумевање градива.¹⁰ Ове две групе ученика посредством онлајн наставе могу остварити боља постигнућа у смислу усвајања предвиђеног градива. То, ипак, не значи да такви типови ученика постижу бољи учинак у односу на учинак током класичне наставе. Недостаци онлајн наставе могу утицати на све ученике.

Недостаци онлајн наставе

Једна од премиса када је у питању онлајн настава је техничка супериорност деце школског узраста. Изложеност техничким уређајима новије генерације од најранијег узраста, ипак, не подразумева адекватно знање о руковању истим. Погрешно је претпоставити да сви млади људи у данашње време имају неопходни минимум знања о интернет технологијама. Појединим ученицима недостају основна знања и вештине за ефикасно коришћење ових технологија.

Осим тога постоји неравнотежа међу ученицима у погледу материјалне опреме и могућности повезивања на интернет, на шта указују подаци прикупљени у годинама пре епидемије. Према подацима из 2018. године, 86% ученика је користило интернет на свакодневном нивоу.¹¹ Према истом истраживању, за решавање школских задатака готово 40% ученика није користило интернет никада или скоро никада.¹² Узевши да 2018. године 14% ученика није користило интернет на свакодневном нивоу, као и да према званичним подацима Републичког завода за статистику из 2019. године у Републици Србији 19,9% домаћинстава пре пандемије није поседовало интернет прикључак,¹³ долазимо до закључка да је у најбољем случају сваки седми ученик у Србији у период пандемије ушао без приступа или без редовног приступа интернету. Практично гледано, у одељењу од 30 ђака просечно барем 4 ђака нису имала редован или никакав приступ интернету. Овако велики број ђака доводи у питање могућности спровођења дигитализације у образовању у смислу онлајн наставе која је доступна сваком детету, или је у најбољем случају лоцира искључиво у градске средине.

Фокус се може ставити и на квалитет интеракције наставник-ученик, као и на социолошки аспект искуства стеченог унутар школске заједнице. Квалитет интеракције између наставника и ученика зависи од много фактора. Иако, начелно, велик број ученика присутних на часу смањује ефикасност наставе, мањи број ђака не подразумева нужно и пораст квалитета наставе. Идеални модус онлајн наставе је када се примарном циљу наставника, а то је напредак ученика, придода пружање прилагођеног учења и подршке за савладавање потешкоћа. Недовољно знања и вештина за коришћење образовних технологија у онлајн окружењу може поколебати наставника, што представља велику препреку за успешно одвијање онлајн наставе. Способности наставника за коришћење

⁸ Goodwin University, 2020.

⁹ Vučetić et al., 2020.

¹⁰ Kumar, 2015.

¹¹ Kuzmanović et al., 2019, 11.

¹² Исто.

¹³ Republički zavod za statistiku, 2019.

ИКТ-а су главна компонента која усмерава ефикасну и утемељену употребу образовних интернет алата у било којој ситуацији.¹⁴ Онлајн настава од наставника захтева основно разумевање употребе дигиталних модела учења и стално усавршавање. Међутим, одређен број наставника не познаје довољно технологије које су му неопходне како би изводио онлајн наставу. Понекад чак немају ни потребне ресурсе и алате за извођење наставе преко интернета.¹⁵ Да би се превазишле све ове препреке потребно је да образовне институције иницирају континуирано усавршавање наставног кадра, што би омогућило развој нових дидактичких стратегија¹⁶, али и набавку савремене опреме.

Верска настава у условима пандемије

Прелазак на онлајн наставу представљао је посебан изазов како за образовни систем генерално, тако и за верску наставу. Главни канали за реализовање образовно-васпитног процеса били су ТВ настава (мултимедијска интернет платформа „РТС Планета“) и бесплатна платформа Гугл учионица (eng. *Google Classroom*) преко које су наставници организовали наставни процес, делили наставне материјале, задавали домаће задатке и вредновали радове ученика формативно и сумативно. Како би се прилагодили новонасталој ситуацији вероучитељи су се ангажовали у креирању онлајн садржаја који би омогућио ученицима праћење наставе у новим условима. Као додатак настави која је за одређене предмете емитована путем телевизијских канала јавног сервиса, Архиепископија београдско-карловачка је на каналу ТВ Храм у оквиру емисије *Вероучитељ* емитовала часове верске наставе за основну школу, а материјали су објављивани и на веб-сајту *veroucitelj.rs*.¹⁷ Пројекти везани за онлајн верску наставу епархија бачке и ваљевске такође су вредни помена. У Епархији ваљевској Одбор за веронауку је у сарадњи са Радиом „Источник“ припремио часове верске наставе за ученике основних и средњих школа који су доступни на сајту Епархије.¹⁸ Епархија бачка приредила је блог *Верска настава – Православни катихизис* на којем су доступни часови веронауке за основце и средњошколце.¹⁹

Примедбе које су изнесене везано за предности и мане онлајн наставе могу се применити и на верску наставу. С обзиром на то да је верска настава интегрални део нашег образовног система, већина аспеката онлајн наставе утицала је и на њу. Двогодишње искуство одржавања наставе у условима пандемије се може искористити да се подстичу и развијају позитивни аспекти оваквог начина рада, као и да се сагледа како се негативни аспекти могу ублажити. Резултати и исходи оваквог извођења верске наставе свакако не могу бити параметар за будућа настојања због специфичности ситуације у којој је настава извођена. Услови пандемије су захтевали релаксиран приступ који не би додатно оптеретио ученике. Највећа добробит која је проистекла из пандемијске онлајн верске наставе је ширење свести о несумњивој важности даљег ангажовања на развијању форми презентовања садржаја верске наставе путем интернета. Осмишљавање и унапређивање онлајн садржаја везаних за верску наставу и катихизацију у будућности је плаузабилно.²⁰

¹⁴ Zounek and Sudický, 2013.

¹⁵ Gautam, 2020.

¹⁶ Kirin et al., 2021.

¹⁷ Архиепископија београдско-карловачка, 2021.

¹⁸ Информативна служба Српске Православне Епархије ваљевске, 2021.

¹⁹ Верска настава - Епархија бачка, 2021.

²⁰ Радовановић, Томић, 2020.

Дискусија

У поглављу о предностима онлајн наставе наведена је могућност да код ученика овакав вид наставе утиче на развијање вештина организовања, управљања временом, самомотивације, прилагодљивости и одговорности. Током извођења онлајн наставе, наставници очекују од ученика већи степен активности, самоорганизовања и независности. Онлајн учење захтева самодисциплину како би ученици одвојили време за завршетак школских обавеза. Пред дете се поставља услов да учење буде приоритет током времена које проводи на интернету и даје му се препорука да учење не меша са другим активностима, што од њега захтева доношење одлука за које велик број деце није довољно дисциплинован.

У периоду ванредне ситуације цео образовни систем се нашао пред изазовом, а посебно ученици и наставници. Прелазак целокупног образовног система на онлајн модел условио је бројна истраживања на ову тему. Вучетић и коаутори истичу да су ученици као предност онлајн учења у ванредној ситуацији у односу на редовну наставу препознали бољу ефикасност наставе, где су као посебну погодност издвојили виšekратну доступност наставних материјала.²¹ Препознали су предности онлајн учења у смањењу временских ограничења, могућности да самостално организују време за учење и слободне активности, као и у флексибилности процеса учења тј. прилагођавању наставном садржају²². Уз то, откривени су и недостаци овог модела као што су смањена могућност интеракције са наставником, недостатак друштвеног контакта и креативне сарадње са другим ученицима.²³ Уочава се нерегулисана техничка средина за коју наставници нису у потпуности спремни, што доводи до лоше комуникације, ниске мотивације ученика, као и њихове незаинтересованости.²⁴ Са друге стране, ако погледамо ставове наставника и резултате који су добијени у истом периоду, велика већина наставника даје предност традиционалном наставном моделу.²⁵ Немогућност сарадње са другим ученицима залази у широку тему *социјализације*.

Социјализација је процес током којег се људи уче понашању и вредностима друштвеног света, односно културе у којој живе.²⁶ Управо је питање социјализације, односно њеног одсуства услед спровођења онлајн наставе, један од главних негативних аспеката оваког начина учења. Ученици се понекад могу осећати изоловано и напуштено у виртуелном окружењу („изгубљени у сајбер простору“), посебно у ситуацијама када је период без непосредног контакта продужен, или када нема присутних других облика друштвене интеракције ван интернета.²⁷ Социјализација је веома важна за децу. Она процес започињу код куће са породицом, а настављају га у школи са својим вршњацима и наставницима. Темелни задатак образовања је формирање појединача који ће бити у стању да се друштвено интегришу (у вртићу, школи, друштву), а затим преузму одговорности у групама којима припадају.²⁸

Уколико бисмо покушали да извагамо предности и мане онлајн наставе које су наведене у раду, са једне стране би се нашао могућност ученика да лакше дођу до

²¹ Vučetić et al., 2020, 353-354.

²² Исто.

²³ Vasojević et al., 2021b.

²⁴ Vasojević et al., 2021b.

²⁵ Vasojević et al., 2021a.

²⁶ Arnett, 1995.

²⁷ Zounek and Sudický, 2013.

²⁸ Petrovai et al., 2012.

жељених информација и садржаја, као и да самостално одређују темпо и време обављања задатака. Овим предностима била би супротстављена немогућност социјализације као интегришућег фактора и фактора будућих друштвених улога.

Закључак

Изазови пред које је убрзани прелазак на онлајн наставу ставио образовни систем нису занемарљиви. Процес који је драстично убрзан пандемијом корона вирусом био је неминовност са којом се образовање пре или касније морало суочити. Иако се онлајн учење ослања на напредно окружење, за реализовање наставе и учење потребна је системска подршка која ће иницирати усавршавање наставника, а индиректно ће се креирати и наставне активности у којима ученици активно учествују. Убрзани развој ИКТ-а захтева од свих учесника у процесу образовања да буду у току са технолошким променама како би могли адекватно да одговоре на изазове који се пред њих постављају. Идеја рада је била да предочи неке од предности и мана оваквог начина рада и да буде изазов за даља промишљања на ову тему.

Литература

Arnett, Jeffrey Jensen (1995): Broad and Narrow Socialization: The Family in the Context of a Cultural Theory. *Journal of Marriage and Family*, 57(3), 617-628.

Архиепископија београдско-карловачка (2021): *Вероучитељ*. veroucitelj.rs (приступљено 07.03.2022)

Vasojević, Nena, Vučetić, Ivana, i Kirin, Snežana (2021a): Profili nastavnika osnovnih škola u Srbiji prema opredeljenju za nastavni model tokom pandemije COVID-19. *Norma, časopis za teoriju i praksu vaspitanja i obrazovanja*, 26 (1), 27-38.

Vasojević, Nena, Kirin, Snežana, i Vučetić, Ivana (2021b): Kako učenici srednjih škola u Srbiji doživljavaju učenje na daljinu, u: *XXVI Naučna konferencija: "Pedagoška istraživanja i školska praksa"*, Đzindović, Nikitović (ur.), Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Institut za psihologiju, 54-57.

Верска настава - Епархија бачка (2021): *Верска настава - Православни катихизис*. <https://sites.google.com/view/verska-nastava-eparhija-backa/pocetna?authuser=0> (приступљено 07.03.2022)

Vučetić, Ivana, Vasojević, Nena, i Kirin, Snežana (2020): Mišljenje učenika srednjih škola u Srbiji o prednostima onlajn učenja tokom pandemije Covid-19. *Nastava i vaspitanje*, 69(3), 345–359.

Gautam, Priyanka (October 10, 2020): *Advantages and Disadvantages of Online Learning*. eLearning Industry. <https://elearningindustry.com/advantages-and-disadvantages-online-learning> (приступљено 07.03.2022)

Goodwin University (November 5, 2020): *The Pros and Cons of Online School: Is It Right for You?*. Goodwin University. <https://www.goodwin.edu/enews/pros-and-cons-of-online-school/> (приступљено 07.03.2022)

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2021): *Онлајн и хибридно учење - Дугорочна стремљења и краткорочне смернице*. Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Центар за образовну технологију, Центар за испите.

Zounek, Jiří, and Sudický, Petr (2013): Heads in the Cloud: Pros and Cons of Online Learning. In: *8th conference reader DisCo 2013*, Beseda, J., Machát, Z. (eds.), Praha: Center for Higher Education Studies, 58-63.

Информативна служба Српске Православне Епархије ваљевске (20. март 2021): *Часови Верске наставе преко интернета*. Српска Православна Епархија ваљевска. <https://www.eparhijavaljevska.rs/index.php/2021/03/20/casovi-verske-nastave-preko-intneta/> (приступљено 07.03.2022)

Kirin, Snežana, Vasojević, Nena, i Vučetić, Ivana (2021): Education management and information and communication technologies, in: *5th International Scientific Conference – EMAN 2021 – Economics and Management: How to Cope With Disrupted Times*, Bevanda (ed.), Belgrade: Association of Economists and Managers of the Balkans, Online/Virtual, 223-229.

Kuzmanović, Dobrinka, Pavlović, Zoran, Popadić, Dragan, i Milošević, Tijana (2019): *Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji: rezultati istraživanja Deca Evrope na internetu*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Kumar, Dharendra (2015): *Pros and Cons of Online Education*. NC State Industry Expansion Solutions. https://www.ies.ncsu.edu/wp-content/uploads/sites/15/2017/06/WP_OnlineEducation_170629.pdf (приступљено 07.03.2022)

Lozovoy, Aleksey Y., and Zashchitina, Elena K. (2019): Online Education: Pros and Cons, in: *2019 International Conference "Quality Management, Transport and Information Security, Information Technologies" (IT&QM&IS)*. IEEE.

Petrovai, D., Preda, V., Petrica, S., and Brănișteanu, R. (2012): *For a healthy emotional and social baby*. Bucharest: V&I Integral Publishing House.

Радовановић, Небојша, и Томић, Бојан М. (2020): Интернет, образовање и верска настава, у: *Византијско-словенска чтенија 3*, Бојовић, Д., Митић К. (ур.), Ниш: Универзитет у Нишу Центар за византијско-словенске студије, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 123-129.

Радовановић, Небојша, и Томић, Бојан М. (2021): Савремена преоптерећеност информацијама у контексту школског система, у: *Византијско-словенска чтенија 4*, Бојовић, Д., Митић К. (ур.), Ниш: Универзитет у Нишу Центар за византијско-словенске студије, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 221-225.

Republički zavod za statistiku (2019): *Godišnje istraživanje o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

University of Illinois (n.d.): *Strengths and Weaknesses of Online Learning*. ION Professional eLearning Programs, University of Illinois Springfield. <https://www.uis.edu/ion/resources/tutorials/online-education-overview/strengths-and-weaknesses/> (приступљено 07.03.2022)

Šain, Sanja (2017): *Učenje na daljinu* (diplomski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:222893> (приступљено 07.03.2022)

Nebojša Radovanović
Bojan Tomić
Nena Vasojević

**ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ONLINE TEACHING WITH
REFERENCE TO RELIGIOUS EDUCATION**

We are witnessing numerous researches and theoretical considerations, both in our country and in the world, which deal with the analysis of online learning. A review of relevant literature indicates that the outbreak of the Covid-19 pandemic has caused larger number of papers in this field, more frequent use of online model, as well as an increasing number of terms that define this learning model. Despite the increase in the prevalence of online models in the educational process and the expansion of use of digital media, we often encounter doubts about online teaching. With this paper, we wanted to present the advantages and disadvantages of online teaching with a focus on the implementation of religious teaching (catechization) in the online space.

Византијско-словенска чтенија V

Издавачи

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу

Међународни центар за православне студије, Ниш

Центар за црквене студије, Ниш

За издаваче

Драгиша Бојовић

Штампа

Пунта, Ниш

Тираж

100

ISBN 978-86-80136-27-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

27-9(495.02)"04/14"(082)

27-9(497.11)"04/14"(082)

930.85(495.02)"04/14"(082)

930.85(497.11)"04/14"(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Византијско-словенска чтенија (5 ; 2021 ; Ниш)

Византијско-словенска чтенија. 5 : зборник радова са истоимене Међународне научне конференције, која је одржана 13. новембра 2021. године на Универзитету у Нишу / уредници Драгиша Бојовић, Кристина Митић. - Ниш : Међународни центар за православне студије : Универзитет, Центар за византијско-словенске студије : Центар за црквене студије, 2022 (Ниш : Пунта). - 260 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 100. - Стр. 9: Видовданак / Кристина Митић. - Напомене и библиографске референце уз радове.

- Библиографија уз сваки рад. - Summaries ; Résumées ; Резюме.

ISBN 978-86-80136-27-1 (МЦЗПС)

1. Митић, Кристина, 1979- [уредник] [аутор додатног текста]

2. Бојовић, Драгиша, 1964- [уредник]

а) Византија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници

б) Србија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници

в) Византија -- Средњи век -- Зборници г) Србија -- Средњи век -- Зборници

COBISS.SR-ID 73116425